

**В І Д Г У К**  
**офіційного опонента, доктора філософських наук, професора**  
**Дзьобаня Олександра Петровича на дисертацію Лихацького Андрія**  
**Васильовича «Трансформація світоглядної парадигми у процесі**  
**формування штучного інтелекту», подану до публічного захисту**  
**на здобуття наукового ступеня доктора філософії**  
**за спеціальністю 033 – Філософія**

**Актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок з науковими програмами, темами.** Сучасний етап розвитку людства характеризується радикальними трансформаціями самої тканини соціального буття, зумовленими стрімкою цифровізацією, розвитком штучного інтелекту та переходом до мережових форм організації суспільства. Ці процеси призводять не лише до технологічних інновацій, а й до фундаментальної зміни способів існування людини, її ідентичності та функціонування базових суспільних інститутів. Сьогодні мова йде не просто про технологічний прогрес, а про фундаментальний онтологічний зсув. Подана до захисту дисертація А.В. Лихацького присвячена одній із найбільш гострих та дискусійних проблем сучасної гуманітаристики – фундаментальним змінам у світоглядній парадигмі, спричиненим стрімкою інтеграцією систем штучного інтелекту (ШІ) в архітектоніку людського буття.

Актуальність обраної автором теми не викликає сумнівів і зумовлена наступними об'єктивними чинниками.

1. Кризою класичного антропоцентризму. Протягом століть філософія виходила з постулату про ексклюзивність людського розуму. Поява «потужного» ШІ та складних генеративних моделей деконструює цю монополію. Дослідження актуальне саме тим, що воно фіксує момент переходу від «людиноцентричного» до «гібридного» світогляду, де агентність розподіляється між біологічним та технологічним субстратами.

2. Необхідністю нової онтологічної класифікації. Йдеться про необхідність перегляду того, як ми класифікуємо існуючі у світі сутності та явища, оскільки традиційні філософські рамки вже не здатні адекватно охопити природу штучного інтелекту. Ми спостерігаємо появу «цифрових сутностей», які не вписуються у традиційні категорії «річ» або «інструмент». Робота автора є вчасною спробою відповіді на запит щодо визначення онтологічного статусу алгоритмічних систем, які демонструють емерджентні властивості. Дисертант обґрунтовано наголошує на необхідності нової онтологічної класифікації форм

буття та типів агентності, оскільки традиційна ієрархія сутностей, що базується на протиставленні «живої» людини та «мертвої» машини, виявляється неспроможною перед феноменом ШІ, який вимагає введення нових категорій для описання інтелектуальних, але небіологічних систем.

3. Етико-правовим вакуумом. Технологічний розвиток значно випереджає філософську рефлексію сучасного соціокультурного буття. Актуальність роботи підсилюється необхідністю розробки «етики алгоритмів» та концептуального обґрунтування відповідальності в умовах, коли рішення приймаються автономними системами. Це критично важливо для формування безпекових стратегій та правового поля інформаційного суспільства.

4. Специфікою українського соціокультурного простору. В умовах повномасштабної війни та прискореної цифровізації («держава у смартфоні», використання ШІ на фронті й у цивільному просторі) українське суспільство стає унікальним майданчиком для апробації найновіших технологій. Філософське осмислення цих процесів дозволяє оцінити не лише ризики відчуження, а й потенціал «технологічної резильєнтності» як чинника виживання та розвитку нації.

Таким чином, науковий пошук автора спрямований на розв'язання фундаментальної суперечності між традиційними світоглядними структурами та новою технологічною реальністю, що робить дане дослідження стратегічно важливим для сучасної філософської антропології та філософії техніки.

Дисертація А. В. Лихацького є органічною частиною ширшого контексту наукових досліджень, що проводяться в Україні та за її межами. Робота безпосередньо пов'язана з:

- пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки в Україні, зокрема в частині розбудови інформаційного суспільства та захисту інтелектуального суверенітету держави в умовах глобальних цифрових трансформацій;
- науково-дослідною темою кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка», яка фокусується на дослідженні трансформацій людської ідентичності в умовах постнекласичної науки та високих технологій;
- концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні (схваленою Кабінетом Міністрів України), де серед завдань зазначено не лише технічне впровадження, а й гуманітарну експертизу впливу ШІ на суспільні інститути. Дослідження автора фактично забезпечує теоретичне підґрунтя для реалізації

цієї державної стратегії в аспекті формування світоглядної культури майбутніх фахівців.

Окремо слід відзначити, що робота корелюється з європейськими ініціативами (на кшталт регламенту AI Act), де акцентується увага на «людиноцентричному ШІ». Авторський аналіз інтегрує український досвід у глобальний дискурс про безпеку та етику інтелектуальних систем, що підтверджує високий рівень актуальності та відповідність роботи планам розвитку сучасної гуманітарної науки міжнародного масштабу.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Наукові положення та висновки дисертації, відповідають нормативно встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України щодо такого виду досліджень, мають достатній теоретичний, методологічний та емпіричний рівень обґрунтування. Це підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, яку становлять зарубіжні та вітчизняні наукові розвідки, матеріали вітчизняних та міжнародних конференцій, Інтернет-ресурси тощо.

Дослідження має концептуальний характер і логічну структуру, яка є добре продуманою. Насамперед, слід відзначити чітку структуру роботи, послідовність та аргументованість викладених у дисертації концептуальних ідей та положень, що чітко корелюються із метою дослідження. Зокрема, справляє позитивне враження ретельний добір та використання наукових методів дослідження. Дисертанту вдалося знайти таку форму методологічного забезпечення виконання дослідних завдань, яка зумовила отримання переконливих наукових результатів. Робота відзначається обґрунтованістю теоретичної й методологічної основи дослідження, що дозволило забезпечити внутрішню узгодженість, належний рівень аргументованості положень і авторських висновків. Поставлені дисертантом дослідницькі завдання забезпечили реалізацію мети дослідження і чітку кореляцію з об'єктом і предметом дослідження.

Особливої уваги заслуговує методологічна основа дисертаційного дослідження, яка вибудована як систематизована сукупність загальнонаукових і філософських методів пізнання, що дозволило отримати підтверджені результати та нові висновки. Методологія дослідження є адекватною поставленій меті та завданням. Автор продемонстрував вміння синтезувати класичні філософські підходи з новітніми концепціями філософії техніки та етики ШІ, що дозволило автору реалізувати системний аналіз такої складної

проблеми, як трансформація світоглядної парадигми під впливом штучного інтелекту (ШІ) і забезпечило наукову новизну та теоретичну значущість отриманих результатів.

Ключовими складовими методологічного фундаменту дослідження є:

- парадигмальний підхід (Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейєрабенд), за допомогою якого дисертант вдало адаптує концепцію наукових революцій Т. Куна для аналізу світоглядних зрушень. Це дозволило кваліфікувати сучасний стан культури як «парадигму-в-кризі», де ШІ виступає каталізатором накопичення епістемологічних та онтологічних «аномалій»;

- герменевтичний та феноменологічний підходи, залучення яких (ідеї Г.-Г. Гадамера, П. Рікера, М. Хайдеггера) дозволило автору дослідити ШІ не просто як технологічний інструмент, а як нове середовище людського існування. На цій основі розроблено оригінальну концепцію «герменевтики непрозорості», яка пропонує методи взаємодії з «чорними скриньками» нейронних мереж;

- акторно-мережева теорія (Б. Латура), використання якої стало основою для обґрунтування моделі розподіленої агентності. Дисертант переконливо доводить, що в гібридних системах «людина–ШІ» дієвість та відповідальність розподіляються між множиною акторів, що потребує перегляду класичних суб'єкт-об'єктних відносин;

- системно-структурний аналіз, який застосований для декомпозиції світоглядної парадигми на чотири взаємопов'язані компоненти: онтологічний, епістемологічний, аксіологічний та праксеологічний. Це забезпечило цілісність дослідження та дозволило простежити трансформації на кожному з цих рівнів;

- компаративний та історико-філософський методи, які використані для ретроспективного аналізу зміни парадигм (від космоцентризму до антропоцентризму Модерну), що дало змогу автору обґрунтувати масштаб поточної трансформації як порівнянний з Коперніканською революцією.

На особливу увагу заслуговує здатність здобувача поєднувати абстрактні філософські категорії з аналізом конкретних технологічних реалій (LLM, генеративні алгоритми, платформа «Дія»). Це свідчить про високий рівень методологічної культури та валідність обраного методологічного інструментарію.

Отже, робота відзначається обґрунтованістю теоретичної й методологічної основи дослідження, що дозволило забезпечити внутрішню узгодженість, належний рівень аргументованості авторських висновків.

**Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях.** Ретельний аналіз сучасних літературних даних та ефективна послідовність дослідницької роботи із застосуванням систематизованої сукупності класичних і сучасних наукових методів і підходів свідчить про високий рівень достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до чинних сучасних вимог. У дисертації розкрито значну кількість положень, які характеризується науковою новизною. Авторська позиція здобувача представлена і обґрунтована у тексті дисертації належним чином.

Наукові здобутки дисертанта мають елементи концептуального прориву у вітчизняному соціогуманітарному дискурсі. Наукова новизна дисертаційного дослідження Лихацького А.В. полягає у тому, що вона є цілком успішною спробою заповнити гносеологічну прогалину, яка виникла у сучасному соціогуманітарному знанні завдяки суттєвій суперечності між зростаючим масивом міждисциплінарних досліджень, які аналізують зміни техно-цифрової епохи, та відносною недостатністю філософських досліджень, що осмислюють нові технологізовані процеси крізь призму антропології й гносеології.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- обґрунтування концепції алгоритмічної субстанційності для визначення онтологічного статусу ІІІ-систем як квазі-агентів, що володіють каузальною ефективністю без феноменальної свідомості, та не редукуються ні до простих інструментів, ні до повноцінних суб'єктів;

- удосконалення моделі розподіленої агентності для аналізу гібридних систем людина-ІІІ шляхом застосування акторно-мережевої теорії Б. Латура та концепції градуальної моральної агентності Л. Флориді до контексту людсько-машинної взаємодії;

- удосконалення аналізу етичних викликів ІІІ крізь призму розподіленої відповідальності, алгоритмічної справедливості та проблеми узгодження цінностей.

Суттєвим також є авторський внесок у розуміння трансформації світоглядної парадигми як процесу, що охоплює не лише зміну онтологічних та епістемологічних уявлень, а й перебудову ціннісно-смиислової сфери,

нарративних практик саморозуміння та герменевтичних способів інтерпретації алгоритмічно опосередкованого досвіду.

Наведений перелік результатів дослідження не є вичерпним. Зазначене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень наукової новизни, достатньо глибоку обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Таким чином, наукова новизна дисертації свідчить про високий науковий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

**Практичне значення одержаних результатів дослідження** полягає у тому, що результати та висновки дисертації можуть бути використані відповідними організаціями для розробки та оптимізації цифрових стратегій, підвищення ефективності впровадження нових технологій та адаптації до сучасних викликів, таких як глобалізація, економічні кризи, пандемії, війна та поствоєнне відновлення.

Висновки дослідження можуть бути інтегровані в управлінські практики, сприяючи розвитку новітніх методів управління, які враховують соціально-філософські аспекти цифрових трансформацій. Зокрема, теоретичні положення та висновки дисертації можуть бути використані:

- у сфері освіти – для розробки навчальних програм з філософії ІІІ, критичного мислення та алгоритмічної грамотності, для формування компетентностей взаємодії з ІІІ-системами;
- у сфері права – для концептуального обґрунтування регуляторних підходів до ІІІ, визначення правового статусу алгоритмічних систем та розподілу відповідальності;
- у сфері публічного управління – для формування державної політики щодо розвитку та впровадження ІІІ-технологій з урахуванням етичних та соціальних імплікацій;
- у науково-дослідній діяльності – як методологічна основа для подальших досліджень філософських аспектів ІІІ та цифрової трансформації суспільства.

**Відповідність дисертації встановленим вимогам.** Текст дисертації повністю відповідає меті та дослідницьким завданням. Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує її відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотація та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Виклад матеріалу відповідає вимогам наукового стилю, вирізняється логічністю, структурованістю та достатнім рівнем аргументації авторських умовиводів. Висновки дисертації відповідають змісту основних дослідницьких завдань.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 241 сторінку, з яких 211 сторінок основного тексту. У роботі наведено 6 таблиць. Список використаних джерел містить 337 найменувань.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Критичний аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. Дисертація є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, безадресної копіювання, фабрикації та плагіату. У роботі подано посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації.

**Повнота викладу наукових положень та висновків у наукових публікаціях.** За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, включених до наукометричних баз даних (1 у співавторстві), та 6 тез доповідей на міжнародних наукових конференціях.

**Дискусійні положення та зауваження щодо тексту дисертації.** Відзначаючи у цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках дисертанта, які мають дискусійний характер або потребують, на мій погляд, додаткової аргументації у процесі наукової дискусії.

1. У підрозділі 2.2 автором ґрунтовно реконструйовано технічні етапи генезису штучного інтелекту, проте, на мій погляд, бракує аналізу зміни філософських очікувань від ШІ. Уявляється доцільним посилити цей аналіз крізь призму трансформації філософської рефлексії: від раціоналістичних сподівань на створення «механічного розуму», «мислячої машини» як ідеального втілення логіки до сучасного екзистенційного занепокоєння перед «чорною скринькою».

2. Запропонована дисертантом концепція «герменевтики непрозорості» (підрозділ 3.2) є вагомим внеском у сучасну епістемологію. Однак виникає питання щодо нормативного виміру цієї концепції: чи не легітимізує визнання «принципової неповноти розуміння як епістемологічної норми» відмову від вимог інтерпретованості та пояснюваності в критично важливих сферах (наприклад, правосуддя чи медицина)? Чи не є це просто капітуляцією розуму перед незрозумілим, замість спроби зробити систему прозорою? Де проходить межа між критичною взаємодією з непрозорою системою та пасивним прийняттям алгоритмічного фаталізму?

3. Використовуючи підходи Б. Латура та Л. Флоріді, дисертант обґрунтовує модель «розподіленої агентності», де каузальність розпорошена між людьми та алгоритмами. Проте, в контексті правової праксеології виникає так звана «проблема багатьох рук»: якщо відповідальність є колективною та диференційованою, як запобігти ситуації, коли складність гібридної системи стає інструментом для деактуалізації індивідуальної моральної та юридичної відповідальності суб'єктів розробки та впровадження ШІ? Чи не стане це зручним інструментом для корпорацій, для уникнення відповідальності («це не ми, це алгоритм»)?

4. Аналіз проблеми «узгодження цінностей» (alignment problem) (підрозділ 3.5) зосереджений переважно на західному дискурсі (Н. Бостром, С. Рассел). На мій погляд, для повноти філософського узагальнення бракує аналізу того, як ці цінності можуть відрізнятися в різних культурах і яким чином ця проблема існує в українському соціумі. Враховуючи авторську тезу про важливість українського контексту в умовах війни, варто уточнити: як специфіка національного світогляду (акцент на волі, цифровій резильєнтності, технологічному патріотизмі) може модифікувати універсальні етичні рамки? Чи не створює ситуація війни особливий етичний пріоритет «ефективності» над «прозорістю»?

Незважаючи на зазначені зауваження, вважаю за доцільне ще раз підкреслити, що висловлені зауваження мають, здебільшого, дискусійну та рекомендаційну спрямованість, а виявлені недоліки та побажання, насамперед, окреслюють можливі перспективні напрями подальшої науково-дослідної роботи і творчих пошуків дисертанта у царині досліджень процесів цифровізації й інтелектуалізації соціокультурного буття, змін світоглядних парадигм.

**Загальний висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.**

Дисертаційна робота Лихацького Андрія Васильовича «Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту» є цілісним завершеним науковим дослідженням актуальної теми, виконаним автором самостійно, не порушує принципів академічної доброчесності, містить елементи наукової новизни, має теоретичне та прикладне значення і демонструє здатність дисертанта до самостійних наукових розвідок. Поставлена мета дисертаційної роботи в цілому досягнута, завдання – виконані. На підставі зазначеного, враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних дисертантом наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота «Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту» відповідає вимогам спеціальності 033 – «Філософія» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року та № 507 від 03 травня 2024 року, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Лихацький Андрій Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

**Офіційний опонент**

професор кафедри філософії  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого,  
доктор філософських наук, професор

Олександр ДЗЬОБАНЬ

«18» червня 2026 року.